

Домрачева І.А. ВПРОВАДЖЕННЯ БАЗЕЛЬСЬКИХ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Вступ. Практично кожна країна з активними ринками банківських послуг вимагає від банківських організацій підтримки принаймні мінімального рівня достатності капіталу. Капітал служить основою розвитку будь-якого банку і забезпечує здатність банку компенсувати неочікувані збитки. Ефективно керовані банки з адекватною величиною капіталу стійкіші відносно втрат і більшою мірою здатні (в порівнянні з недостатньо капіталізованими банками) надати кредити роздрібним клієнтам і суб'єктам бізнесу впродовж всього циклу ділової активності, зокрема в періоди її спадів. Таким чином, достатній рівень капіталу сприяє зміцненню суспільної довіри до банківської системи в цілому.

Розвиток української економіки та сучасний характер міжнародних фінансових відносин України з іншими країнами залежать від багатьох чинників і, зокрема, від системи оцінки ризиків у сфері банківської системи. Адже чим передбачуванішою і прогнозованішою буде банківська діяльність в Україні, тим більшим буде рівень міжнародної довіри до нашої країни. Ринок банківських послуг, в якому брали участь комерційні банки як незалежні суб'єкти ринку в Україні, фактично почав формуватися тільки останніми десятиліттями. Таким чином, банківська система України - одна з наймолодших в світі.

Поки українські банки тільки накопичують досвід управління банківськими ризиками. Не останню роль в цьому процесі грає те, що керівництво деяких українських банків не до кінця усвідомлює важливість побудови ефективної системи управління ризиками і не бачить сенсу інвестувати значні кошти в цей напрям. Ряд банкірів дотримується думки, що в умовах бурхливого зростання українського ринку західні механізми управління ризиками непридатні. Також існує думка, що середовище, в якому оперують українські банки, є безперервним стресом-сценарієм, до якого непридатний систематичний підхід реагування на ризики. Впродовж більше п'ятнадцяти років Національний банк України використовує підхід до оцінки достатності капіталу кредитних організацій, заснований на Угоді Базеля від 1988 року (Базель I). Фактично розрахунок нормативу достатності капіталу розглядається більшістю банків швидше як формальність, чим як процедура управління ризиками.

Враховуючи все вищесказане, слід визнати, що поки рівень розвитку системи управління ризиками в українських банках істотно нижчий, ніж в банках країн Заходу.

Актуальні проблеми багатьох сучасних комерційних банків, окрім іншого, включають наступне: слабкі умови договорів, нечіткі або дуже ліберальні умови повернення позик, неадекватний фінансовий аналіз, недостатня застава підтримка, завищені коефіцієнти фінансового важеля (левереджу), поворотні платежі, залежні від надоптимістичних або необґрунтованих грошових потоків.

Ефективним методом боротьби з такими проблемами є регулювання капіталу банків. Основною формою регулятивної дії на банки в даний час є нормування достатності капіталу. Впровадження такого підходу в практику роботи національних регулюючих органів було ініційоване Комітетом Базеля з банківського нагляду.

За останні 20 років, завдяки зусиллям Комітету Базеля, був досягнутий помітний прогрес в області розвитку методології оцінки банківських ризиків.

Комітет Базеля з Банківського Нагляду - це комітет органів банківського нагляду, які засновані керуючими центральних банків Групи Десяти країн в 1975 р. у відповідь на серйозні порушення в міжнародному валютному обігу і банківській справі. Комітет складався тоді з високопоставлених представників органів банківського нагляду і центральних банків з Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Люксембурга, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Сполученого Королівства і Сполучених Штатів. Комітет Базеля не є наднаціональною і правовою юридичною організацією. Зазвичай він збирається в Банку Міжнародних Розрахунків в Базелі, де розташований і його постійний Секретаріат. Перше завдання Комітету відповідно до мандата, виданого його засновниками, полягало в розробці заходів вдосконалення систем раннього сповіщення про проблеми в банках. На початок 1980-х років однією з головних цілей комітету стало прагнення виробити загальний стандарт, якому могли б слідувати всі великі і міжнародно активні банки. Результатом діяльності Комітету був випуск в 1988 р. так званої Угоди (Basel Accord) Базеля, якою була встановлена система правил, придатних для використання банками при взаємодії один з одним на практичному рівні.

26 червня 2004 року керівники центральних банків і керівники органів банківського нагляду 10 країн - засновників системи Базеля схвалили документ відомий як Угода Базель - II, головною метою впровадження якого є: створення рівних конкурентних умов для операцій кредитних інститутів на міжнародних ринках; забезпечення повної відповідності обсягу власного капіталу банків усій сукупності ризиків, які супроводжують їхню діяльність; універсалізація можливості застосування коефіцієнта Кука (новий коефіцієнт на консолідованій основі застосовуватиметься одночасно до усіх банківських установ, незалежно від їхніх розмірів, ступеня диверсифікації діяльності чи країни походження); створення ефективного механізму нагляду за банками у подальшому. Загальні цілі формату Базель II полягають в забезпеченні адекватної капі-

талізації банків і в стимулюванні удосконалень в банківському ризик - менеджменті так, щоб підсилити стабільність банківської системи в цілому.

Базель II встановлює певні ставки капітального резервування під експозиції ризиків втрат пов'язаних зі збоями в системах, процесах і людській компоненті; покращує чутливість методики до генерального ризику кредитних втрат встановлюючи вищі рівні капітального резервування для тих позичальників, рівень ризику яких оцінюється високо, дозволяє використання так званої “системи внутрішнього рейтингу” (“internal ratings-based” (“IRB”), при яких банк покладається на свою власну оцінку кредитного ризику кожного позичальника окремо.

Базельська угода-II є визначальною в роботі усіх фінансових і банківських структур ЄС: від членів правління до співробітників відділів. Новий механізм оцінки ризиків істотно впливає на зменшення термінів організації процесу кредитування, що веде до зниження витрат і значного здешевлення кредитів та інвестицій. Нові стандарти поширюються на всі послуги, в тому числі страхування, фінансовий аудит, рейтингову оцінку, консалтинг тощо.

Розробка угоди про розрахунок капіталу 2004 року (Базель II) є новим етапом в розвитку систем банківського управління ризиками. Угода фактично є єдиним стандартом, який вже застосовується або застосовуватиметься більшістю кредитних організацій світу. Проте впровадження Базеля II в Україні істотно відстає від впровадження угоди в країнах Західної Європи, де вже з січня 2008 року використовується просунутий підхід до оцінки кредитних і операційних ризиків, а стандартний підхід використовується вже з початку 2007 року.

Ми вважаємо, що застосування сучасних практик управління ризиками в умовах українського ринку несе істотні переваги не тільки з погляду надійності фінансово-банківської системи в цілому, але і з погляду інтересів окремих комерційних банків. У чому ж полягають переваги впровадження системи розрахунку капіталу відповідно до Базеля. В першу чергу це поліпшення іміджу банку перед контрагентами і потенційними інвесторами. Ще однією перевагою є можливість підвищити кредитний рейтинг банку і тим самим відкрити для себе додаткові джерела і понизити вартість фінансування. Застосування методів Базеля II дає можливість управляти величиною ризик-апетиту і співвідносити її з величиною можливих втрат і тим самим відстежувати прийнятний для банку рівень ризику. Використання таких методів дозволяє оцінювати діяльність підрозділів з урахуванням прийнятого рівня ризику можливих втрат.

Ми пропонуємо своєрідну шкалу, що відображає рівень зрілості системи управління ризиками (фактично - вимірювання рівня ризику) комерційного банку. На нижньому поверсі піраміди - такий стан системи, при якому банк виявляє і відображає в своїй системі здійснювані ним операції, але при цьому не здійснює виявлення і оцінку можливих ризику. На верхньому, шостому поверсі, відбитий такий стан системи управління ризиками, при якому банк здійснює розрахунок економічного капіталу, його аллокацію на підрозділи і оцінку їх ефективності з урахуванням рівня ризику. В даний час системи управління ризиками більшості українських банків знаходяться на третій стадії зрілості. При цьому у ряді банків переоцінка позицій по ринку здійснюється не по всіх фінансових інструментах, а тільки по інструментах торгового портфеля, оскільки вимоги регулятора розповсюджуються тільки на торговий портфель.

Очевидно, що, зважаючи на поточний стан банківської системи, впровадження Базеля II, особливо просунутих підходів, є украй складним завданням для більшості українських банків. В першу чергу це стосується малих і середніх банків. Ще до переходу на Базель II більшості українських банків належить зробити ряд кроків, щоб забезпечити виконання базових вимог до системи управління ризиками. До таких кроків, зокрема, відноситься наступне:

- Вдосконалення системи корпоративного управління, створення повноцінних рад директорів з участтю незалежних директорів, комітетів з аудиту;
- Вдосконалення внутрішнього аудиту: кваліфікації співробітників, методичного забезпечення, планування робіт, відповідно до рівня ризику;
- Накопичення даних, необхідних для правильної настройки рейтингових і скорінгових моделей;
- Впровадження ІТ-СИСТЕМ з функціями аналізу ризику, комплексне переосмислення структури даних і руху інформаційних потоків, формування корпоративних сховищ даних;
- Створення функції управління ризиками (мидл-офиса), яка б була присутня у всіх основних бізнес-процесах і була б незалежною від функцій, що є джерелами ризику;
- Здійснення оцінки всіх відкритих позицій по ринку, включаючи інвестиційні позиції, складні похідні інструменти - в управлінській звітності;
- Впровадження процесів розрахунку резервів(знецінення) фінансових активів відповідно до МСФО 39.

Вже сьогодні багато банків, що ведуть бізнес на території України, роблять кроки у напрямку до впровадження системи розрахунку економічного капіталу відповідно до Базеля II. Зокрема такі банки здійснюють діагностику існуючих систем управління ризиками. У окрему категорію виділяються дочірні організації крупних іноземних банків, де основні процеси по виконанню вимог Угоди здійснюються в головних організаціях, а дочірні банки, що діють в Україні, тільки готують дані, необхідні для розрахунку рівня ризику. Надійність системи управління ризиками комерційних банків є завданням не тільки окремих банків, але і фінансової системи в цілому.

Одна з проблем полягає у відсутності необхідних статистичних (історичних) даних про фінансовий стан позичальників, показниках обслуговування боргу і фактах наявності дефолта. Ці дані необхідні для

побудови внутрішніх рейтингових моделей. В Україні тільки недавно була підготовлена необхідна законодавча база про діяльність кредитних бюро, проте, зараз є проблеми в цій сфері. Банкам заборонено обмінюватися масивами даних, необхідними для настройки моделей. Ще одна істотна проблема - це недолік кваліфікованих фахівців в області управління ризиками. Необхідні фахівці з глибоким рівнем розуміння банківського бізнесу, зокрема специфіки ведення бізнесу в Україні. Фахівці повинні володіти розумінням чинників ризику, сучасних методів управління банківськими ризиками, математичних і статистичних методів. Більшість банків, особливо середніх і малих, мають недостатньо розвинені інформаційні системи. У багатьох випадках необхідна інформація для управління ризиками просто не заноситься в інформаційні системи, або використовуються окремі фрагментарні дані. Об'єднати дані, що знаходяться в рамках різних застосувань, не представляється можливим. Існують також проблеми з якістю використовуваних даних і системою нормативно-довідкової інформації.

Висновки. Аналіз різноманітних поглядів теоретиків та практиків щодо оцінки можливого впливу Базеля II спонукає до ряду висновків. На даний момент не існує 100-% впевненості щодо позитивних чи негативних наслідків його впровадження в економічно розвинутих країнах, в тому числі й Україні. Проте імплементація цих рекомендацій у національне законодавство є пріоритетним завданням для нашої держави у зв'язку з її євроінтеграційними прагненнями та вступом України до СОТ. Інакше вітчизняні банки ризикують опинитися в ізоляції від зовнішніх ринків.

З урахуванням можливостей, представлених Базелем II, і, виходячи із стану розвитку фінансових ринків, найбільш прийнятним є наступний варіант реалізації Базеля II.

До 2009 року в рамках компоненту I (Pillar I) упроваджуються ПСП відносно кредитного ризику і базовий індикативний підхід відносно операційного ризику (Basic Indicator Approach, потреба в капіталі розраховується у відсотках від середнього валового річного доходу за три роки), а також компонент II (Pillar II) і компонент III (Pillar III). У певній перспективі можливим є використання банками внутрішніх рейтингів (IRB approach). Найменші перспективи поки є відносно "повного" стандартізованого підходу (СП).

Використання IRB підходу на найближчу перспективу істотно утруднене у зв'язку з відсутністю інформації, необхідної для його впровадження, зокрема, наприклад, баз даних про позичальників. Крім цього, Базелем II передбачено, що дозвіл наглядового органу на використання кредитною організацією власної системи оцінки кредитної ризику контрагентів можливо тільки за наявності повноцінної бази даних про кредитну якість контрагентів/позичальників принаймні за 5 років. Рекомендовано також, щоб дані охоплювали як мінімум один повний економічний цикл. Таким чином, і п'ятирічна ретроспектива може виявитися недостатньою. Окрім баз даних кредитна організація, що претендує на використання IRB підходу, повинна мати моделі оцінки кредитної ризику, що підтвердили свою практичну ефективність і минулі процедуру схвалення з боку органу банківського нагляду.

Повноцінна реалізація підходів, передбачених Базелем II, неможлива без внесення істотних змін до чинного законодавства. Ці зміни повинні законодавчо закріпити право органу нагляду на реалізацію методу змістовної (професійного) думки (компонент II) і істотно розширити перелік вимог до публікованої банками інформації про капітал, ризики і системи управління ризиками (компонент III).

Джерела та література

1. «Банки делаут шаг навстречу Базель II» (Banks Make Headway Towards Basel), <http://www.financetech.com/showArticle.jhtml?articleID=199904583>, Нэнси Фейг (Nancy Feig), 2007 год
2. «Европейские Банки укладываются в сроки реализации Базель II» (Europe: Banks And Regulators Beat Deadline As Basel II Becomes A Reality), http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3715/is_200406/ai_n9455527/pg_1, Плэт Гордон (Platt Gordon), 2004 год.
3. Матеріали сайта <http://www.gtnews.com/>.
4. «Базель II: Влияние на бизнес снижается» (Basel II: The Business Impact Starts to Sink in), http://www.ev.com/global/content.nsf/South_Africa/11_Apr_06_Basel_II, Апрель, 2006 г.

Елецких С.Я.

ОБОСНОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ПРОДУКЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО НАЗНАЧЕНИЯ

Постановка проблемы. В настоящее время экономики большинства стран являются смешанными, поскольку объединяют на условиях равноправия государственный и негосударственный сектора. Роль государства в такой экономике заключается в создании эффективной системы управления, базирующейся на действии механизма рыночного саморегулирования, основой которого является субординированная система объективных экономических законов, включающая: 1) системообразующие законы (закон возвышения потребностей, закон экономии времени, закон пропорциональности развития), которые, с одной стороны,